

KIBERXAVFSIZLIK VA IQTISODIY XAVFSIZLIK: MUNOSABATLAR VA MUAMMOLAR

Yusuffjonov Temurbek Abdumannob o'g'li

NamMTI, Iqtisodiyot kafedrasida assistenti

tyusuffjanov@mail.ru

Rustambekova Feruza Rustambek qizi

NamMTI, Iqtisodiyot kafedrasida assistenti

feruzarustambekova3@gmail.com

Annotatsiya: Zamonaviy dunyo davlatning iqtisodiy xavfsizligiga ta'sir qilishi mumkin bo'lgan kiber tahdidlar sonining sezilarli darajada ko'payishiga guvoh bo'ldi. Kiberxavfsizlik va iqtisodiy xavfsizlik bir-biri bilan chambarchas bog'liq va ular o'rtasidagi o'zaro ta'sir iqtisodiyotning barqarorligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Ushbu maqolada kiberxavfsizlik va iqtisodiy xavfsizlik o'rtasidagi munosabatlar va ular duch keladigan muammolar ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: kiberxavfsizlik, axborot xavfsizligi, iqtisodiy xavfsizlik, kiber himoya, kiber tahdidlar, moliyaviy xavfsizlik, kiberhujumlar, kiber jinoyatlar.

Kirish.

Kiberxavfsizlik va iqtisodiy xavfsizlik o'rtasidagi bog'liqlik

Kiberxavfsizlik va iqtisodiy xavfsizlik o'zaro bog'liqdir, chunki kibertahdidlar davlat iqtisodiyotiga katta zarar etkazishi mumkin. Misol uchun, banklar va moliya institutlariga xakerlik hujumlari pul va shaxsiy ma'lumotlarning o'g'irlanishiga olib kelishi mumkin, bu esa davlatning moliyaviy barqarorligiga bevosita ta'sir qiladi. Bundan tashqari, kibertahdidlar iqtisodiyotning tayanchi bo'lgan yirik korporatsiyalar faoliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Boshqa tomondan, iqtisodiy xavfsizlik kiberxavfsizlikka ham ta'sir qiladi. Davlatning iqtisodiy barqarorligi kiberxavfsizlikning yuqori darajalariga olib kelishi mumkin, chunki u kibertahdidlarning oldini olish choralari moliyalashtirishni ta'minlaydi. Bundan tashqari, iqtisodiy xavfsizlik kiber tahdidlardan samarali himoya qilish uchun zarur bo'lgan texnologiyalar va infratuzilmani rivojlantirishni qo'llab-quvvatlashi mumkin.

Kiberxavfsizlik va iqtisodiy xavfsizlik masalalari

Asosiy muammolardan biri – kibertahdidlarning oldini olish va ularga qarshi kurashish bo'yicha chora-tadbirlarni moliyalashtirishning etishmasligi. Hozirgi vaqtda ko'plab kompaniyalar va hukumatlar o'zlarining tarmoq infratuzilmasi xavfsizligini tekshirmoqda, bu zaifliklarga va kiber hujumlar xavfiga olib keladi. Bundan tashqari, kiberxavfsizlik masalalari ko'pincha korporativ va hukumat darajasida etarlicha jiddiy qabul qilinmaydi, bu esa resurslarning noto'g'ri taqsimlanishiga va muhim aktivlarning etarli darajada himoyalanganligiga olib kelishi mumkin.

Yana bir muammo – kiberxavfsizlik sohasida zarur malaka va tajribaga ega kadrlarning yetishmasligi. Texnologiyaning jadal rivojlanishi va doimiy ravishda o'zgarib turadigan tahdidlar tufayli malakali mutaxassislarining etishmasligi mavjud bo'lib, bu kiber tahdidlardan samarasiz himoyalanganlikka olib keladi.

Bundan tashqari, kiberxavfsizlik va iqtisodiy xavfsizlik bilan bog'liq boshqa masalalar ham mavjud, masalan:

- Foydalanuvchilar va xodimlar tomonidan kiberxavfsizlik masalalariga yetarlicha e'tibor berilmayapti, bu esa maxfiy ma'lumotlarning chiqib ketishiga va boshqa muammolarga olib kelishi mumkin.

- Turli xil manfaatlar va kiber tahdidlardan himoyalaniş yondashuvlariga ega bo'lishi mumkin bo'lgan turli tashkilotlar va muassasalar o'rtasida kiberxavfsizlik choralari ni muvofiq lashtirishning qiyinligi.

- Kibertahdidlardan samarali himoya qilish uchun zarur bo'lgan texnologiyalar va infratuzilmani rivojlantirishga yetarlicha e'tibor berilmayapti.

Bundan tashqari, kompaniyalar va tashkilotlar kiberxavfsizlikning muhimligini tan olishlari va o'zlarining ma'lumotlari va ma'lumotlarini himoya qilish choralari ni ko'rishlari kerak. Bunga zamonaviy texnologiyalar va xavfsizlik usullaridan foydalanish, dasturiy ta'minot va qurilmalarni muntazam yangilab borish, xodimlarni kiberxavfsizlik asoslariga o'rgatish kiradi. Va nihoyat, har bir kishi o'z ma'lumotlarining xavfsizligi uchun mas'uliyatini anglashi va shunga muvofiq harakat qilishi uchun kiberxavfsizlik va uning ahamiyati haqida aholining xabardorligini oshirish zarur.

Umuman olganda, kiberxavfsizlikni ta'minlash iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashning muhim tarkibiy qismi bo'lib, bu boradagi sa'y-harakatlar yuzaga kelishi mumkin bo'lgan tahdidlarning oldini olishga va butun iqtisodiyot barqarorligini ta'minlashga qaratilishi kerak.

Axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi va faoliyatning turli sohalarida kompyuter tarmoqlarining qo'llanilishi bilan kiberxavfsizlik va iqtisodiy xavfsizlik masalalari tobora dolzarb bo'lib bormoqda. Xavfsizlikning bu ikki jihati o'rtasidagi bog'liqlik shundan iboratki, kibertahdidlar mamlakat iqtisodiyoti va moliya tizimiga jiddiy zarar yetkazishi mumkin. Bu sohadagi muammolardan biri bu kiberxavfsizlikdan xabardorlik yo'qligi va bu sohada malakali mutaxassislar yetishmasligidir. Kiberxavfsizlik va iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlash bo'yicha kompleks chora-tadbirlarni, jumladan, texnik va tashkiliy chora-tadbirlarni ishlab chiqish, axborot tizimlarini kibertahdidlardan himoya qilish va mamlakatda iqtisodiy jarayonlar xavfsizligini ta'minlash zarur.

Kiberxavfsizlik va iqtisodiy xavfsizlik o'rtasidagi bog'liqlik shundan iboratki, kibertahdidlar va kiberhujumlar ma'lumotlarning yo'qolishi, moliya institutlari va tashkilotlari faoliyatining buzilishi, pul mablag'larini o'g'irlash kabi jiddiy iqtisodiy oqibatlar ga olib kelishi mumkin. Kiberxavfsizlik va iqtisodiy xavfsizlik sohasidagi muammolar ushbu sohada malakali mutaxassislarning etishmasligi, axborot tizimlarini himoya qilishning zaif darajasi va kiberjinoylarga qarshi kurashishning huquqiy asoslari mavjud emasligi bilan bog'liq. Bu muammolarni hal qilish uchun kiberxavfsizlik va iqtisodiy xavfsizlikni takomillashtirish, jumladan, texnik himoya mexanizmlarini takomillashtirish, kadrlar xabardorligi va malakasini oshirish, shuningdek, bu boradagi qonunchilik bazasini takomillashtirish bo'yicha kompleks chora-tadbirlarni ishlab chiqish zarur.

Xulosalar

Kiberxavfsizlik va iqtisodiy xavfsizlik bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lib, ular o'rtasidagi o'zaro hamkorlik iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim o'rin tutadi. Mumkin bo'lgan tahdidlarning oldini olish va iqtisodiyot barqarorligini ta'minlash uchun kiberxavfsizlik va iqtisodiy xavfsizlik muammolariga munosib e'tibor qaratish zarur. Bu kibertahdidlarning oldini olish va ularga qarshi kurashish bo'yicha chora-tadbirlarni yetarli darajada moliyalashtirishni ta'minlash, kiberxavfsizlik sohasida zarur malaka va tajribaga ega bo'lgan ishchi kuchini rivojlantirish, kiberxavfsizlik sohasida hamkorlikning mustahkam huquqiy bazasi va xalqaro shartnomalarni yaratishni taqozo etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Anderson, R., & Moore, T. (2015). The economics of cybersecurity: principles and policy options. RAND Corporation.
2. Bossler, A. M., & Burruss, G. W. (2019). The impact of cybercrime on business: a literature review. *International Journal of Business and Commerce*, 8(1), 1-15.
3. Вознесенский, А. Д. (2017). Кибербезопасность: взаимосвязь с экономической безопасностью. *Безопасность бизнеса*, (6), 72-75.
4. Council of Economic Advisors. (2018). The Cost of Malicious Cyber Activity to the US Economy.
5. Davis, J. L., Clayton, R., & Wiersema, J. (2019). The economics of cybercrime and cybersecurity. *Journal of Economic Perspectives*, 33(4), 155-176.
6. Кудашев, В. В. (2018). Кибербезопасность и экономическая безопасность: понятие, сущность и взаимосвязь. *Информационная безопасность и защита информации*, 2(2), 57-65.
7. Неустроев, А. В. (2019). Кибербезопасность как элемент экономической безопасности государства. *Вестник Военно-морского института Федеральной службы охраны Российской Федерации*, (1), 78-84.
8. Gartzke, E., Lindsay, J. R., & Xiang, J. (2018). Cybersecurity and the liberal order: a framework for analysis. *International Studies Quarterly*, 62(1), 120-134.
9. McAfee Institute. (2020). The Economic Impact of Cybercrime and Cyber Espionage.
10. Семенов, А. В., & Тульчинский, Г. Ю. (2018). Взаимосвязь кибербезопасности и экономической безопасности Российской Федерации. *Технологии безопасности*, (4), 87-92.
11. Сергиенко, А. А. (2020). Кибербезопасность и экономическая безопасность России: взаимосвязь и проблемы. *Экономические исследования*, (1), 96-109.
12. National Institute of Standards and Technology. (2018). Framework for Improving Critical Infrastructure Cybersecurity.
13. Шатилова, А. Н., & Коновалова, Ю. Ю. (2017). Взаимосвязь кибербезопасности и экономической безопасности России. *Вестник Российского экономического университета имени Г. В. Плеханова*, (11), 18-27.
14. Yusufjanov, T. A. (2023). PUBLIC PROCUREMENT: A TOOL FOR ECONOMIC SECURITY OR A SOURCE OF THREATS?. *International Bulletin of Applied Science and Technology*, 3(5), 847-851.
15. Sultanov , S. R. oglu, & Rustambekova , F. . R. qizi. (2022). MARKETING ORGANIZATION AND MANAGEMENT . *Евразийский журнал академических исследований*, 2(3), 164–167. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/ejar/article/view/1409>.